

УДК 159.922.1

Психологічні особливості образу «Я» у дівчат зі страхом інтимності

Барінова Н.В.

В статті досліджені окремі елементи «Я» - концепції дівчат – студенток зі страхом інтимності.

Феномен страху психологічної інтимності розглядається як чинник симптомокомплексу «емоційного холоду». Описані особливості відношення до тіла («Образ» тіла) у дівчат зі страхом інтимності на підставі порівнювального аналізу відношення до тіла дівчат з низьким та високим рівнем страху психологічної інтимності. Образ тіла – переживання свого фізичного образу, дефектів, або недоліків. Досліджені особливості кореляційного зв'язку самооцінки з рівневими показниками страху інтимності та описано структурні компоненти самооцінки дівчат зі страхом інтимності.

Ключові слова: образ «Я», структура «Я» концепції, страх психологічної інтимності, образ тіла, «Я» - фізичне, самооцінка, Его – ідентичність.

В статье исследованы отдельные элементы «Я» – концепции девушек – студенток со страхом интимности.

Феномен страха психологической интимности рассматривается как фактор симптомокомплекса «эмоционального холода». Описаны особенности отношения к телу («Образ» тела) у девушек со страхом интимности, на основании сравнительного анализа отношения к телу девочек с низким и высоким уровнем страха психологической интимности. Образ тела - переживание своего физического образа, дефектов либо недостатков. Исследованы особенности корреляционной взаимосвязи самооценки с уровневими показателями страха интимности и описаны структурные компоненты самооценки девушек со страхом интимности.

Ключевые слова: образ «Я», структура «Я» концепции, страх психологической интимности, образ тела, «Я» - физическое, самооценка, Его идентичность.

In the article certain elements of I – conception of student-girls with fear of intimacy are researched.

The phenomenon of fear of a psychological intimacy is being considered as a factor of “emotional coldness” symptom group. Peculiarities of an attitude to a body (“Image” of body) of girls with fear of intimacy are described basing on comparative analysis of an attitude to a body of girls with a normal level of fear of psychological intimacy. Peculiarities of a correlation between self-appraisal and level indicator of fear of intimacy are researched as well as structural components of self-appraisal of girls with fear of intimacy are described.

Key words: “I”-image, “I”-conception structure, fear of psychological intimacy, Image of body, self-appraisal, Ego-identity.

Актуальність. В умовах соціальних трансформацій сучасного суспільства прогресує криза інституту сім'ї. Поряд з раннім психофізіологічним розвитком, ослабленням сексуального контролю, виникненням «експериментальних» форм сімейних взаємин, спостерігається криза партнерських взаємин. Значущим чинником партнерських стосунків є здатність до психологічної інтимності партнерів. Проблемою партнерських відношень, що пов'язана зі труднощами встановлення психологічної інтимності, є страх психологічної інтимності (P.Mellody та ін.). Феномен страху психологічної інтимності описано як чинник симптомокомплексу «емоційного холоду» (О.С. Кочарян, Н.М. Терещенко, Т.С. Асланян, 2007). Страх інтимності призводить до нездатності створювати та підтримувати тривалі стосунки, або до їх уникання навіть при прагненні цих стосунків [7,8,19].

Між тим, здатність до стійкої психологічної інтимної близькості обумовлюється завершенням процесу ставлення ідентичності (Е.Еріксон), тобто справжня інтимність відносин можлива тільки на основі відносно стабільного образу «Я» [16]. «Я» - концепція може як полегшувати, так і затрудняти регуляторні процеси, при цьому елементи образу «Я» є константами, що скеровують поведінку [17]. Таким чином, дослідження образу «Я» дівчат зі страхом інтимності поширює вивчення особливостей феномену страху інтимності, тому що саме «Я»- концепція опосередковує найважливіші міжособистісні процеси, включаючи вибір партнера та моделі стосунків.

Обзор попередніх досліджень.

Я-концепція - «Образ Я» - визначається як концепція особистості про те, що вона собою представляє (Джеймс). В значній мірі зміст Я-концепції є продуктом процесу соціалізації [20]. Бернс зазначає, що предметом самосприйняття та самооцінки індивіда можуть стати і його тіло, його здібності, і його соціальні відношення та будь-які інші особистісні прояви. Уявлення про себе ґрунтуються на об'єктивних знаннях чи суб'єктивних враженнях та є значущими. В структурі «Я»-образу Бернс виділяє фізичну «Я» - концепцію, соціальну «Я» - концепцію, інтелектуальну «Я» - концепцію, та емоційну «Я» - концепцію. У свою чергу Столін виділяє наступні складові частини «Я»-концепції:

1. Фізична «Я» - концепція - образ тіла, переживання окремих сторін свого фізичного вигляду, дефектів або недоліків. Ця сторона Я-концепції особливо велике значення має в дитячому та підлітковому віці, коли інші сторони Я ще відстають у своєму розвитку. Значення Я-тілесного ілюструється відкритим Адлером ефектом компенсації органічних дефектів.

2. Психологічна «Я» - концепція - сприйняття власних рис особистості, особливостей, мотивів, домагань. Психологічне Я складає основу для Я-концепції.

3. Соціально-рольова «Я» - концепція - відчуття себе носієм тих чи інших соціальних ролей і функцій (наприклад, персоналу, батька сімейства, члена громадської організації і т.п.). Соціально-рольова ідентичність людини - дуже важлива складова Я-концепції.

4. Самоставлення, або сенс Я. Зовнішнім проявом самоставлення є самооцінка - загальне позитивне або негативне ставлення до себе [10]. Самооцінка відноситься до центральних утворень особистості, її ядра, в значній мірі визначає соціальну адаптацію особистості.

Гармонійний, стабільний Образ «Я» є важливим чинником стабільних партнерських стосунків, яки базуються на довірі, психологічної та інтимної близькості. Між тим, страх психологічної інтимності обумовлює нездатність людини до встановлення близьких стосунків та відчуття задоволеності та радості від них [17, 21]. Основні його причини — недовірливість, боязнь виявитися кинутим або втратити контроль над собою. Крім того, партнеру зі страхом інтимності притаманні негативні уявлення про себе, сумніви в позитивній оцінці партнера, що виявляє зацікавленість, оскільки вважає себе нецікавим і недостойним уваги [8]. Жінки зі страхом інтимності уникають близьких стосунків, що на їх думку супроводжуються розчаруваннями, замінюють їх випадковими зв'язками, уникають прийняття на себе серйозних зобов'язань, та обкрадають себе в емоційному плані. Інші вступають у інтимні відносини, але захищають себе, обмежуючи міру зближення. Нерідко страх інтимності зберігається протягом всього життя. Іноді він корениться в травмуючих відносинах з батьками в ранньому дитинстві; у інших випадках виникає після розриву інтимних відносин, що приніс не тільки образу, але і глибоке розчарування [7].

При тому, справжня інтимність стосунків, тобто поєднання життєвих цілей і перспектив закоханих при збереженні індивідуальності та особливості кожного, можлива лише на основі відносин стабільного образу «Я» [1]. Становлення ідентичності, тобто цілісної самосвідомості, обумовлює визрівання в особистісної здібності до стійкої психологічної близькості з іншою людиною. «Лише коли формування ідентичності в основному завершене, стає можливою дійсна інтимність, яка фактично є одночасно і злиттям, і зіставлення індивідуальностей Є.Еріксона [9].

Існує і протилежна думка, наприклад Г.С. Саллівен надає особливе значення близьким відношенням. На його погляд - саме друг дозволяє людині побудувати своє «Я» [17, 19].

Мета статті полягає в дослідженні особливостей образу «Я» у дівчат зі страхом психологічної інтимності

Опис виборки та методів дослідження

Відповідно до мети роботи дослідницьку вибірку склали дівчата 19-21 років, студентки Харківського Національного університету, 3-го курсу, філологічного факультету (50 чоловік). Цей вік є періодом становлення зрілої сексуальності і пошуку шлюбного партнера, активного засвоєння жіночих гендерних ролей, обумовлених вступом дівчат в доросле соціальне життя. Цей період є ключовою фазою епігенеза за Е. Еріксоном [17, 18], на якій формуються Его-ідентичність і Его-репрезентації, які є індикатором рівня особистісного розвитку індивіда. Принципово важливим для даної стадії розвитку Его є закріплення або стійкої, або дифузної Его-ідентичності.

Дослідницькі групи були сформовані на підставі попереднього відбору, шляхом діагностування рівня страху інтимності по шкалі страху інтимності. У відборі взяли участь 110 дівчат. За результатами діагностики рівня страху інтимності було відібрано 50 чоловік, які: мають високий рівень страху інтимності, а також ті, що мають низький рівень, та висловили бажання взяти участь у дослідженні.

Таким чином, було створено дві дослідницькі групи:

Група 1 (Г1) – студентки 3го курсу, факультету філології, Харківського Національного Університету ім. В.Н.Каразіна, у віці 19-21 року, що мають високий рівень страху інтимності – 25 чоловік;

Група 2 (Г2) - студентки 3го курсу, факультету філології, Харківського Національного Університету імені В.Н.Каразіна, у віці 19-21 року, що мають низький рівень страху інтимності – 25 чоловік;

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовувалися методики, які дозволяють оцінити:

1. Образ тіла дівчат. Використовувався модифікований варіант методики визначення самооцінки «Градусник», який дозволяє діагностувати рівневі та структурні показники задоволеності власною зовнішністю.

2. Самооцінку. Використовувалась методика діагностики самооцінки Прихожан (модифікований варіант тесту Дембо-Рубінштейна).

3. Рівень страху інтимності. Використовувалась FIS - шкала страху інтимності що розроблена С.Ж. Descutner та М.Н. Thelen

Для обробки отриманих результатів були використані наступні методи математичного (статистичного) аналізу даних: метод Спірмена, який дозволяє вивчити взаємозв'язок двох ознак шляхом визначення кореляційної залежності; U-критерій Манна-Уїтні, який використовується для оцінки відмінностей між двома вибірками за рівнем будь-якої ознаки, яка вимірюється кількістю.

При проведенні статистичного аналізу даних використовувався комп'ютерний пакет програм SPSS.

Результати дослідження

В статті надано аналіз окремих структурних компонентів образу «Я» у дівчат зі страхом інтимності. «Я» фізичне - Образ тіла, переживання окремих сторін свого фізичного вигляду,

дефектів або недоліків. Самооцінка є зовнішнім проявом загального позитивного або негативного ставлення до себе.

Результати кореляційного аналізу особливостей образу тіла у дівчат з низьким та високим рівнем страху інтимності свідчать о відсутності взаємозв'язку між рівневими показниками страху інтимності та задоволеністю власним тілом. Між тим, мають відмінності структурні показники образу тіла у дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності. Порівняльний аналіз структурних показників образу тіла дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності (Таблиця 1) проведений за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показав наявність значущих відмінностей лише в образі обличчя.

Таблиця 1
Значущі відмінності в структурі образу тіла дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності

Частини тіла	Обличчя	Кисті рук	Груди	Ноги	Живіт	Сідниці	Ступні	Шия	Руки	Стегна
U1	0,8*	0,61	0,54	0,43	0,67	0,54	0,49	0,52	0,35	0,45
U2	0,05 *	0,58	0,38	0,64	0,32	0,31	0,27	0,34	0,48	0,15

U1 - показники для групи дівчат з низьким рівнем страху інтимності,
U2 - показники для групи дівчат з високим рівнем страху інтимності
Примітка: p-рівень значущості відмінності, *- $p \leq 0,01$;

Значущі відмінності по вказаному критерію свідчать про наявність негативної оцінки обличчя у дівчат з високим рівнем страху інтимності. Обличчя є однією з найбільш важливих частин тіла, тому ставлення до нього є визначальним у оцінці всього тіла. Метафорично під ставленням до обличчя можна розуміти ставлення до самого себе в цілому. Отже, дівчата зі страхом інтимності мають негативний образ тіла, а у дівчат з низьким страхом інтимності дана тенденція не спостерігається.

Дослідження особливостей самооцінки дівчат зі страхом інтимності за допомогою кореляційного аналізу свідчать о наявності зворотнього зв'язку між страхом інтимності та рівнем самооцінки (Таблиця 2).

Таблиця 2
Коефіцієнт кореляції між рівнем страху інтимності та показниками самооцінки у дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності

Дослідницька група	r	p
Гр1 і Гр 2	-0,351	$P < 0,01$

Примітка: r - коефіцієнт кореляції Спірмена
p-рівень значущості відмінності,
*- $p \leq 0,01$;

Значущі відмінності структурних показників самооцінки у дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності вказані у таблиці 3.

Таблиця 3
Значущі відмінності в структурі самооцінки дівчат з високим та низьким рівнем страху інтимності

Показники самооцінки	розум, здібності	характер	авторитет у однолітків	зовнішність	умілі руки	впевненість у собі
U1	0,68 *	0,55*	0,41*	0,70*	0,46	0,79*
U2	0,07 *	0,15*	0,03*	0,04*	0,8	0,19*

U1 - показники для групи дівчат з низьким рівнем страху інтимності,
U2 - показники для групи дівчат з високим рівнем страху інтимності

Примітка: p-рівень значущості відмінності,
*- $p \leq 0,01$;

Порівняльний аналіз структурних показників самооцінки свідчить про наявність негативної самооцінки розуму, здібностей, характеру, в цілому зовнішності та невпевненості у собі дівчат з високим рівнем страху інтимності.

Таким чином, самооцінка дівчат з високим страхом інтимності суттєво відрізняється від самооцінки дівчат з низьким рівнем страху інтимності. Дівчата зі страхом інтимності мають занижену самооцінку, вони є занадто критичними до себе, залежними від сторонньої думки. Прийняття самого себе сприяє встановленню міжособистісної інтимності. Між тим, дівчатам

з низькою самооцінкою, важко встановити і підтримувати стосунки психологічної інтимності, вони цілком поглинені бажанням виставити себе перед іншими у найкращому світлі і докладають всі зусилля, аби завоювати визнання і пошану.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Образ тіла дівчат з високим та низьким страхом інтимності відрізняється ставленням до обличчя. Метафорично під ставленням до обличчя можна розуміти ставлення до самого себе в цілому. Отже, дівчата зі страхом інтимності мають негативний образ тіла, тоді як у дівчат з низьким страхом інтимності дана тенденція не спостерігається.

Самооцінка дівчат з високим рівнем страху інтимності суттєво відрізняється від самооцінки дівчат з низьким рівнем страху інтимності. Дівчата зі страхом інтимності мають занижену самооцінку, їм властива критичність до себе, вони цілком поглинені бажанням виставити себе перед іншими у найкращому світлі і докладають всі зусилля, аби завоювати визнання і пошану.

Перспектива подальших досліджень полягає в подальшому вивченні феномену страху інтимності, та в дослідженні особливостей особистості зі страхом інтимності.

Література

1. Абрамова Г.С. Вікова психологія / Абрамова Г.С. – [4е видання]. – М.: «Академія», 1999. – 672с.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: Лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей / Альфред Адлер. – М.: Ин-т психотерапии, 2002. – 214 с.
3. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания / Ананьев Б.Г. – М., 1960. – 128 с.
4. Бернс Р. Развитие Я-концепции та виховання .Психологія підлітка. Хрестоматія / Р.Бернс - М., 1997. – 212 с.
5. Гримак Л. П. Спілкування з собою: Початки психології активності / Гримак Л. П. – М., 1991. – 319с.
6. Карвасарський Б.Д. Клінічна психологія / Карвасарський. Б.Д. – [4е видання]. – Пітер, 2007. – 960 с.
7. «Синдром «емоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст» / А.С. Кочарян, Н.Н. Терещенко, Т.С. Асланян [та ін.] // Вісник Харківського університету. Серія психологія. – 2000. – № 498. – С. 68–72.
8. Мастерс У. Основи сексології / Мастерс У., Джонсон В., Колодні Р.. – Мир, 1998. – 692с.
9. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / Ремшмидт Х; под ред. Т. А. Гудковой; пер. с нем. Г. И. Лойдина . – М.: Мир, 1994. – 325 с.
10. Столін В.В. Самосвідомість особистості / Столін В.В. – М.: Видавництво Московського Університету, 1983.
11. Терещенко Н.М. Статеворольова структура жіночої тілесної ідентичності: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / Н.М. Терещенко. – Харків, 2003. – 19 с.
12. Терещенко Н.Н. Структура образу тела у девочек-подростков и ее связь с особенностями семейной социализации / Н.М. Терещенко // Вестник Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. – 2001. – № 517. – С.181 – 184.
13. Уайнхольд Б. Освобождение от созависимости / Б. Уайнхольд., Дж. Уайнхольд; пер. с английского Чеславская А.Г. – М.: «Класс», 2003. – 224 с.
14. Флэйк–Хобсон К. Развитие ребенка и его отношения с окружающими / Флэйк–Хобсон К., Робинсон Б., Скин П. – М.: Республика, 1993. – 511 с.
15. Харламенкова Н. Дифференциация и интеграция маскулинности и фемининности в образе «Я» подростка / Н. Харламенкова, Т. Стоделова // Психоаналитический вестник. – 2002. – № 10. – С. 100 – 115.
16. Хрестоматія з вікової психології / [під ред. Д.И.Фельдштейна]. – М., 1996. – 267 с.
17. Еріксон Е. Ідентичність: юність, криза / Е. Еріксон . - М: Прогрес, 1996. – 342с.
18. Еріксон Е. Детство и общество / Е. Еріксон. – СПб.: Летний сад, 2000. – 416 с.
19. Levinger, G., and H. Raush (1977). CLOSE RELATIONSHIPS: PERSPECTIVES ON THE MEANING OF INTIMACY. Amherst: University of Massachusetts Press.
20. <http://works.tarefer.ru/>
21. <http://www.joy2meu.com/Fear of Intimacy.html>